

'בבית שיש בו אשפה, דהיינו שלא כבדו אותו, באים מזה מחשבות רעות אם מתפללין'.
(אמרי פינחס לר"פ מקורין, עט)

'אהבת הטהרה והנקיות אשר הטבעה בנפש, ואשר הנפש מצטערת על הפכן, באמצעות חמשת החושים להרגשתן, הוכרה ליסוד במשפטי התורה, בהיות שאין הנפש ראויה להזדווג במושכלות, רק בהיותה שקטה על מכונה בלתי נפרעה, ואמרו ע"ז כ' ב' טהרה מביאה לידי קדושה, ואמרו ברכות נ"ג ב' 'והייתם קדושים' – אלו מים אחרונים. וענין 'מחניך קדוש' וחובת הנקיות, הנם אמנם ריעים, אך מתחלקים כל אחד בחדריו כפי גרדי חז"ל, ו'הכון' כולל את שניהם, ופורש כנפיו גם על ענין היופי שהוכר לכבוד, גם לפני אדון כל הארץ...'.
(מתוך קובץ אגרות חזו"א טז)

עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא, אזל בתריה לעיוני, חזא ספר תורה דמנחא, אמר להו: איכו השתא לא אתאי סכנתון לברי' –

יש לפרש שלא היה יכול לבעול משום שנפשו הרגישה באיסור, הגם דמסתמא לא ידע ההלכה – שעל כן נקרא **איסור** שהוא קשור ומנוע מלגעת בו. ואי לא אתאי סכנתון לברי' שמסתמא בעבור הזמן היה מתעקש כנגד תחושותיו כדי לקיים חובתו, ואז היה מסתכן מפני הניגודיות ('קונפליקט') שבנפשו. או שהיה רומס את תחושותיו ונכנס למקום האיסור והיה מסתכן בנפשו האלקית לאבד רגישותה באופן 'בלתי הפיך', שגם משום כך נקרא איסור, שהנכנס לתחומו נקשר ונכלא בו וקשה לפרוש (על דרך שאמרו בנבעלת לערל). ורש"י ז"ל פירש: סכנתם את בני למות בעונש העוון. והוא קצת תימה בעוון שוגג ואומר מותר. ואולי מזה גופא שלא אסתייעא ליה מילתא עד עתה, הבין דהוא משום דמזליה חזי שמסוכן הדבר בשבילו (רע"ב).

דף כו

'ספר תורה צריך לעשות לו מחיצה עשרה'. ומה ששינינו בברייתא ליתן כלי בתוך כלי – דוקא בתפלין ולא בספר תורה, ולצדדין קתני: 'בית שיש בו ספר תורה או תפלין – אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם (בספר תורה) או שיניחם (לתפלין) כלי בתוך כלי' (ראשונים).
יש שתרצו שריב"ל דיבר כשאין לו כלים לכסות את בהם הספר, אבל אם יש לו – מותר. ע' תר"י. ואין כן דעת שאר הפוסקים.

'הני בתי כסאי דפרסאי, אע"ג דאית בהו צואה – כסתומין דמו'. זו לשון החזון-איש (י, יא) בסיכמו את הדינים העולים מן הסוגיא:

'... היה בנוי על החפירה והצואה מתגלגלת תיכף בחפירה ומתרחקת ד' אמות מפיה – מותר אפילו בתוכו בזמן שהוא נקי. וכן הני דידן בזמן שנקה הקערה (= האסלה) היטב, אבל אין היתירא של דידן ברור וצריך להחמיר.

ולענין לקרות קריאת שמע כנגד בית הכסא מבחוץ – אם הכתל של עץ ושל חרס והצואה נוגעת בהם – אסור, אבל אם אין הצואה נוגעת בהם או שהן של מתכת – מותר. ואם הכותל של לבנים וטיח והוא עב, ואין הוזהמא מחלחלת מבחוץ, אפשר דדינו כשל מתכת.

והני דידן, דאפילו בתוכן אין הדבר מוכרע שדינן כבית הכסא – ודאי אין להחמיר מבחוץ, כיון שאין

הצואה נוגעת בכתלים והקערה מצופה כעין זכוכית, והכתלים החיצוניים משמשים גם לכל הבית, וכל שכן בזמן שהבית משמש גם לבית המרחץ'.

וכן מובא בשו"ת שבט הלוי (או"ח כז) שחדרי שירותים שבזמננו, ספק אם יש להם דין בית הכסא של פריסים. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א קיד). והסיק שאין ליטול שם ידים לאכילה, אבל לתפילה מותר אם אין לו מקום אחר ליטול, אלא שינגב ידיו בחוץ.

וכעין זה כתב בשו"ת אור לציון (ח"א א), שאעפ"י שבתי כסאות שלנו אינם דומים לגמרי לבית הכסא דפרסאי, מכל מקום אין רוח רעה שורה בהם אלא במקום האסלה, ולכן מותר ליטול ידים בחדרי שירותים. אלא שראוי לכל ירא שמים לעשות צורת הפתח בחדר האמבטיה, כדי שיוכל ליטול ידיו שם בשופי.

ובספר דברי חכמים (א 9. וע"ש בהערה 5, ושם א 5) הביא בשם הגר"פ שיינברג שליט"א שמותר להרהר בבית כסאות שלנו בדברי תורה, כיון שעושים שם גם דברים אחרים, כרחיצת שיניים וכדומה.

זב שראה קרי... ורבי יהודה פוטר. איבעיא להו...'. נתבאר לעיל כא: וע"ע בספר זכר יצחק ח"א י; ס.

פרק רביעי

'מצוותה עם הנץ החמה'. הרמב"ם (בתשובה רנה) נשאל על המתפלל קודם הנץ החמה, האם יצא ידי חובתו? ומה הסימן להנץ החמה בישוב?

והשיב: 'מי שמתפלל ללא צורך קודם הנץ החמה – שגה, אבל יצא ידי חובתו ואינו צריך לחזור. ודיוק הזמן אינו מחויב אלא הוא לפי מה שמתקבל על דעת המתפלל, שהוא הוא הזמן'.

אומרים בשם החו"א שדעתו לא היתה נוחה מהמביטים בשעון לכיון תפלתם בדיוק לשעת הנץ, ואמר שזה בחינת 'עושה תפלתו קבע אין תפלתו תהנונים'.

'זכולי עלמא עד חצות ותו לא, והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר ר' יוחנן: טעה ולא התפלל ערבית בשחרית שתיים, שחרית – מתפלל במנחה שתיים? – עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה...'. יכול היה לתרץ שמשנתנו מדברת בזמן שלכתחילה, ולא במי שטעה (ריטב"א. וע' צל"ח).

'טעה ולא התפלל ערבית – מתפלל בשחרית שתיים, שחרית – מתפלל במנחה שתיים'. מכך שלא אמר 'טעה ולא התפלל שחרית מתפלל לאחר חצות' וכדו' אלא אמר 'מתפלל מנחה שתיים', משמע שאינו מתפלל אלא בזמן תפלה, שכיון שהוא זמן תפילה והוא עסוק בתפלתו, חוזר ומשלים מה שהחסיר בתפלותיו, אבל שלא בזמן תפלה – לא (רשב"א ועוד).

[והוא הטעם לכך שאם הקדים תפילת התשלומין לתפילת החובה לא יצא, כדלהלן – שלא תקנו תפילת תשלומין אלא בזמן התעסקות בתפילה החיובית (כ"כ הפוסקים בשם הרשב"א – ע' שו"ע הגר"ז קח, א ומשנ"ב שם סק"ז. והט"ז (סק"י) נתן טעם משום 'חביבה מצוה בשעתה' הלכך כל עוד לא התפלל התפילה של השעה הווי לא הגיע זמנה של האחרת)].

ויש ראשונים שסוברים שצריך בדוקא להסמיכה לתפילת החובה, ועכ"פ לכל הדעות אין להקדימה לתפילת החובה, כמבואר בגמרא.

הרש"ש הוסיף וכתב, לא רק לענין הזמן מצורפת תפלת התשלומין עם החובה, אלא עיקר שמה וענינה נקבע כפי תפילת החובה של אותה שעה. ולכן כשלא התפלל מנחה ומתפלל ערבית שתיים, תפלת התשלומין היא בגדר 'תפלת הרשות' כדין תפילת ערבית. ואמנם אין הדבר מוכרח, כפי שכתב בספר בית ישי קכה. ע"ש.

(ע"ב) 'תנו רבנן, טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת – מתפלל בליל שבת'. מברייתא זו נפשט הספק דלעיל, האם יש תשלומין לתפילת המנחה. וצריך לומר שגם זה שנסתפק וגם הפושט שפשט מדברי ר' יוחנן, לא שמעו מברייתא זו. ועדיין יש לדקדק מדוע לא אמרו 'תניא נמי הכי' (הדושי בית מאיר).

יאם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה – שניה עלתה לו, ראשונה לא עלתה לו... הראשונים פרשו טעם הדבר, כי בכך שהבדיל בשניה ולא בראשונה, גילה בדעתו שאת הראשונה התפלל לתשלומי תפילת השבת ואת השניה התפלל לחובתו, וכיון שהקדים תפילת התשלומין – לא יצא בה, וצריך לחזור ולהתפלל.

ומכאן פסק השלחן-ערוך (קח,א) שהוא הדין לכל מי שנתכוין בתפילה ראשונה לשם תשלומין ובשניה לשם חובה, לא יצא ידי תשלומין, וחוזר ומתפלל.

ואולם המגן-אברהם והט"ז פקפקו על כך, שמא דוקא כאן שיש הפרש בגוף התפלה בין התשלומין והחובה, אבל בכוונת האדם בלבד אין התפילה נפסדת.

להלכה, הכריע המשנה-ברורה (שם, עפ"י פר"ח פמ"ג ודה"ח) שאין לנו אלא דברי השו"ע. ואולם טוב לחוש לדעת החולקים ולהתנות כשחוזר ומתפלל, שאם אינו חייב לחזור, שתהא זו תפלת נדבה [ואין צריך לחדש בה דבר. עפ"י אחרונים].

יש להעיר שמדברי הריטב"א כאן משמע כמו שכתב בשו"ע, שכתב בבאור הוכחת המקשה שטעה ולא הזכיר הבדלה מחזירין אותו, מכך שאם הדין הוא שאין מחזירין אותו, מדוע לא נקטה הברייתא חדוש, שלא הזכיר הבדלה בשניהם, ונתכוין בראשונה לתשלומין ובשניה לחובה ואעפ"כ לא יצא בראשונה – אלא משמע שהבדלה מעכבת, לכך נקט שהבדיל בשניה. הרי משמע מדבריו שנקט כהנחה פשוטה שגם כשאין שינוי בגוף התפילה אלא בכוונתו בלבד, לא עלתה תפילת תשלומין כאשר היא קודמת לחובה, והלא על סמך הנחה זו בנה המקשה את קושיתו.

ואולם מפרש"י יש סעד לדעת המגן-אברהם והט"ז (וכן שמעתי לדייק מרע"כ), כי הנה רש"י הכניס את סברת רב האי גאון והרי"ף בתוך מהלך המשא-ומתן שבגמרא, כלומר גם המקשה ידע (מסברה או ממקור אחר) שאם הקדים התשלומין לחובה – לא עלתה לו, אלא שהניח שאין לומר זאת אלא אם מוכח הדבר בבירור בגוף התפילה, וכגון שהבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה, שכיון שההבדלה מעכבת הרי ודאי שאין הראשונה יכולה לבוא כתפילת החובה אלא לתשלומין – והוה שהקשה, אם הבדלה אינה מעכבת, הלא אין הוכחה שהיפך את התפילות כי הרי בדיעבד עלתה לו לתפילת חובה גם בלי הבדלה. ועל זה סיים ב'קשיא', כלומר גם אם בדיעבד שלא הבדיל יצא, מכל מקום ניכר ההבדל בגוף התפילה. וממילא משמע שכל שלא שינה כלום בגוף התפילה – אין לחוש.

ובזה מדויק מה שאמרו בסתם 'תפלל שתיים' ולא פרשו שיתפלל התשלומין לאחר החובה.

'איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום. רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד

תמידין תקנום'. נראה שלדעת הכל אנשי כנסת הגדולה הם שתקנו לנו התפלות כחוב, אלא שלדעת רבי יהושע בן לוי תקנום כנגד התמידין ואילו לרבי יוסי ברבי חנינא תקנו על סמך תקנת האבות, אבל אין תקנת האבות מחייבת אותנו אלא תקנת אנשי כנסת הגדולה – אם משום שאין על תקנתם ציווי 'לא תסור' ו'ועשית כל אשר יורוך', אם משום שאבות לא תקנום לאחרים אלא שנהגו בעצמם, ונהגו כן בניהם אחריהם, אך לא כחוב לכלל האומה [וכן יש לדייק מלשון הרמב"ם מלכים ט,א. וע"ע בפירושו למשנה – חולין ק].

וזהו מה שהסיקו לבסוף לר' יוסי ברבי חנינא: 'תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבות' – פירוש, ודאי האבות תקנום אבל מפני תקנתם לא חלה חובה עלינו עד שבאו חכמים והסמיכום על הקרבות כדי שיהו חובה (עפ"י הגר"נ גולדברג שליט"א. וכן פרש הריטב"א את מסקנת הסוגיא. וע"ע אור שמח תפלה ג,ט).

זמפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב – שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב. רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה. הנה מחלוקת רבי יהודה וחכמים בתמיד של שחר, מבוארת בגמרא להלן, מהו 'בוקר' שאמרה תורה; האם נמשך עד חצות או עד ארבע שעות. אבל לא נתבאר במה תלויה מחלוקתם בתמיד של בין הערבים, האם קרב עד הערב או עד פלג המנחה. [ואין לפרש מחלוקתם האם זמן התפילה נקבע לפי עיקר הדין של זמן הקרבת התמיד, או לפי הנהגת בית המקדש בפועל – שהרי לפי זה בתפילת שחרית היה צריך לתקן לאמרה קודם הנץ החמה, שהרי היא היתה השעה הנהוגה להקרבת התמיד, משהאיר פני המזרח] – עמד על שאלה זו הנצי"ב (בשו"ת משיב דבר ח"ה ד והובא גם בחדושי כאן), וכתב לבאר שנחלקו בשאלה האם קיים דין המחייב להקריב את התמיד עד פלג המנחה, כדי שישאר זמן להקטרת האימורים והקטורת ואחר כך להקריב את הנסכים מבעוד יום, כדי שיוכלו לומר שירה עליהם, או שמא אין חוב כזה מן הדין, להביא את הנסכים ביום כדי שיוכלו לומר שירה [אלא להפך, הדין הוא שאם הוקרבו הנסכים ביום, אמורים עליהם שירה]. והאריך בבור ענין זה (שם ובסימן ו). ועתוס' ר"ה ל: שצריך להקדים הנסכים בכדי שיהא שהות לשיר.

זמפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע, שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה – לכן אין לה קביעות זמן אלא כל הלילה זמנה (רש"י ועוד), ולכך גם לא קבעוה חובה אלא רשות, כשם שהאברים ופדרים פעמים שנתעכלו מבעוד יום ואינם מחויבים בלילה (רא"ה, ריטב"א ועוד), וגם הקטרתם אינה מעכבת את הכפרה (עפ"י רש"י ותוס' שבת ט: מאירי, רבי יונתן מלוניל). ויש שתלו המחלוקת אם תפלת ערבית רשות או חובה, בשאלה אם כנגד תמידים תקנום אם אבות תקנום (ע' זכר יצחק ח"א י ועוד).

כללים

(ע"ב) 'קשיא'. אף על פי שנשאר בקושיא – כיון שלא אמר 'תובתא', לא נדחו הדברים. כי יש בדבר טעם מסתבר, שבכך שהבדיל בשניה ולא בראשונה, גילה בדעתו שהתפלל השניה לשם חובה והראשונה לשם תשלומין, הלכך לא יצא בראשונה (רב האי גאון, מובא ברא"ש כאן (ובב"י סוס"י רצב). וכן מובא טעם זה ברי"ף. וע"ע מהרש"א במש"כ על התוס').

הבחנה זו בין 'קשיא' ל'תיובתא' כתבו הגאונים והראשונים בכמה מקומות; ה'תיובתא' היא תשובה וסתירה, ואילו ב'קשיא' – אין קשיא ללא תירוץ (כלשון המשך-חכמה – אחרי טו, ו. וע"ש תצא כב; בא יב, יט; צו ז, כה ובאו"ש שבת ז, ד).

והנה קצת ציוני מקומות בראשונים ובאחרונים:

רש"י סנהדרין עב. רי"ף גטין פ"ז (דף לו. בדפי הרי"ף); שם קיב רע"א; ר"ח פסחים יז: רשב"ם ב"ב נב: והערוך (תיובתא) בשם רבנו חננאל; תשובות הגאונים (הרכבי, שלד); רשב"ם רמ"ה ורשב"א ב"ב קכו [ואמנם יש ראשונים שפסקו שלא כרב שיובי שם, אך אין הכרח שהולקים במשמעות קשיא אלא מטעם אחר פסקו כן – ע' יוס"ד שם]; תר"י נמו"י ורש"ל להלן כט (וע' רשב"א שם, שיש שדחו ההלכה היא מכח הקשיא. והרא"ה שם כתב: 'זמנין דלא מדחו שמעתא בהכי'. ובכך יש ליישב דברי רש"י בפסחים יז: (ד"ה קשיא) שנראית שיטתו מוחלפת מדבריו במקומות האחרים. הגר"מ מאוזו שליט"א); ריטב"א יומא יח. (וע"ש באוצה"ג שכ' לסמוך על תירוץ אביי כי תירוץ רבא עמד בקשיא); שם מו. מו"ק ב: י. וע' גם פירושי ובאורי ר"ח סוכה יא: פלפולא חריפתא ב"ב פ"ח סי' טו אות ר; נוב"י (תנינא יו"ד קסג); רש"ש יבמות מ: באור הלכה (ריט ד"ה ותרי); לקוטי הלכות בכורות כג; חדושי הגר"ר בענגיס ח"א נט, ט; אגרות משה יו"ד ח"א קלו).

ענינים וטעמים

תפלות כנגד תמידין תקנום

'... דבתפילה ישנם שני קיומים נפרדים, הכלולים שניהם במושג 'עבודה שבלב': א. בקשת רחמים, הנובעת מתודעת התלאה והלאות שבאדם, התחושה כי הוא דל וחלכה, רפה אונים שאינו יכול להושיע את עצמו, לפתור את בעיותיו, או לספק את צרכיו, אם הרחוניים ואם הגשמיים...

היסוד השני הוא הקרבן. בתפלה יש קיום הקרבה, והמתפלל הוא הבעלים המקריבים את הקרבן. כשר' יהושע בן לוי אמר כי 'תפלות כנגד תמידין תקנום', הוא לא התכוון רק לציין כי הן תחליף לקרבן אלא לקבוע כי הן כקרבן ממש. ראייה לדבר, ההלכה הקובעת כי לפעמים – למשל, אם היה שכור או הוצרך לנקביו – תפלתו של אדם תועבה. המונח 'תועבה' אינו שייך לשאר מצוות. לגביהן אנו אומרים 'פסול' או 'לא יצא ידי חובתו'. רק בקרבנות אנו משתמשים במלה זו; ואבודהון דכולהו זבח רשעים תועבה. ואם אנו נתקלים בו אף ביחס לתפלה, אין זה אלא מפני שאף היא מעין קרבן. ושוב, חיוב ברכת כהנים קשור, במקדש – בעבודה, ובגבולין – בתפלה. ואם תשאלני מה מקריב המתפלל, תשובתך בצדך: את עצמו. עבודה שבלב פירושה לא רק עבודה על ידי ובתוך הלב אלא קרבן הלב. הלב מקריב את עצמו, בבחינת (תהלים קמא, ג) תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. האדם – גופו, רוחו, נשמתו, כל מה שהוא רוכש ויש לו – שייך לקב"ה, ובתפלתו הוא מחזיר לו את שלו... (מתוך 'שעורים לזכר א"מ ז"ל' ח"ב עמ' כט-ל. עוד על הבחנת ה'שיח' וה'קרבן' שבתפלה – ע"ש בעמ' רטו. וע"ע בספר זכר יצחק (י) 'ראיות ברורות' שתפילה דינה כעבודה).

ולעיל (כב סע"ב) הביאו קרא ד'זבח רשעים תועבה' ביחס למי שפשע בתפלתו. ושמעתי (מרע"ב) שהכוונה לפסוק במשלי טו, 'זבח רשעים תועבת ה' שמסתיים 'ותפלת ישרים רצונו' הרי שמדבר בתפלה, ולא כמצויין על הגליון שם ממשלי כא, שאין שם רמז לתפלה.

תפילות אבות תקנום

'מה ראו אנשי כנסת הגדולה על ככה לתקן הברכה הראשונה בשמונה עשרה על שם האבות הקדושים?

אולי לא נטעה אם נבין כך: היו לנו אבות שמהם ירשנו תכונות – רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים – ומעלות, שכל נסיון שעמד בו אברהם אבינו ע"ה הוריש לבניו אותה מעלה של עמידה באותו נסיון כתכונה טבעית (רוח חיים אבות ה.ג.). היה לנו רב שלימדנו תורה והוא משה רבינו ע"ה.

והנה תלמוד תורה ותפילה הם שני סוגי עבודה: תכלית תורה היא 'והיו הדברים האלה על לבבך', היינו שנמשיך דברי תורה על ידי הבנת השכל אל הלב ומשם אל המעשה. ענין התפילה הוא לרומם לב ונפש אל השי"ת, לקיים ואשפך את נפשי לפני ה' (שמואל-א א, טז) ולהתפלל מעומקא דלבא. הרי תורה מכוונת אל הנפש, ותפילה באה מתוך הנפש. וניתן להבין כי בלי זכות אבות לא היינו יכולים כלל לפנות אל הקב"ה בתפילה. 'תפילות אבות תקנום'.

(מתוך עלי שור ח"ב עמ' שעד)

'אברהם תקן תפלת שחרית...'

'... והיינו צלותא דאברהם אבינו ע"ה שנקרא 'עמידה' לבד, כמו שאמרו בריש פרק תפלת השחר על הפסוק המקום אשר עמד – משם נלמד תפלת שחרית, כי בבוקר כשהאדם מתעורר משינתו אז צריך הוא התשוקה באדם מה לעשות ביום זה דבר שחפץ, וצריך לייחד כל חשקותיו ותאותיו לאהבת השי"ת, מדת אברהם אע"ה, ויקוה להשי"ת כי ישפיע אליו שפעו, ודי התפלה רק במה שעומד מוכן ומזומן לפני השי"ת להשפיעו.

ואחר כך, כאשר ינטו צללי ערב ומתחיל להחשיך, שהוא היפוך אור המאיר, ורואה שלא השיג לישועה שלימה עדיין, אז נופל עליו היראה – מדת יצחק, ואז מתפלל תפלת העני ולב נשבר דנקרא 'שיחו' (תפלה לעני... ולפני ה' ישפך שיחו), כמו שאמרו ז"ל שם על תפלת יצחק מלשון זה. ואחר כך בלילה, שהוא בעת החשכות הגמור שרואה גם אחר תפלה שניה לא נענה בישועה שלימה עדיין, רק אדרבא מחשיך והולך, כי כל זמן שלא נענה לגמרי הרי מחשיך והולך, אז בא למדת יעקב אבינו ע"ה באמת ואמונה, שמתחזק באמונתו ית' שודאי יושיע והכל לטובה, שזהו האמת הגמור. והוא חבור שתי מדות דאברהם ויצחק, דהיינו היראה בהוה והבטיחות והשמחה בעתיד, ותפלתו אז נקרא בלשון 'פגיעה'. והוא כמו ששמעתי על לשון 'מפגיע' בתפלות, 'ומפגיע אין בידינו', ובפרק קמא דתענית (ח.) על פסוק ויצו עליו כמפגיע דרצה לומר כמו פגע שאינו רוצה לשוב וללכת מהשי"ת בשום אופן רק שיענהו, והרי זה כאוחז בבגדו ואומר איני מניחך. וזהו תפילת הלילה, בעת החושך הגמור, אחר שרואה שלא נענה זה פעמיים, הגם שהיה באהבה ויראה ובלב נשבר גם כן, צריך שיהיה כמפגיע עד שיוכרח להיענות ולהשיג במדת אמונה מדת האמת – היינו הבירור לעין שהוא כן כמו שהוא בוטח באמונתו' (מתוך צדקת הצדיק רכב. ומשי"ב בענין פגיעה, כאוחז בבגדו – מצינו כזאת אצל תפילת מרע"ה להלן לב.).

עוד בענין תפלות אבות תקנום, ע' מי השלוח ח"א וח"ב, לקוטים; רסיסי לילה לא (עמ' 44); דברי סופרים עמ' 32 ואילך; שם משמואל ויצא תרע"ה; תבוא תרע"ה; תרע"ה; נצבים תרע"ז.

*

וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם בגימטריא: הוא עמד ותקן תפלת השחר. יצחק לשוב בשדה לפנות ערב בגימטריא: הוא עמד ותקן תפלת המנחה ועם הכולל. מבאר שבע וילך חרנה ויפגע במקום וילן שם בגימטריא: תקן תפלת הערב; ויפגע במקום וילן שם בגימטריא: ואין פגיעה אלא תפילה [עה"כ] (גליונות קהלות יעקב).

*

ואיך לא יתן החזון נגד עיניו תמיד, כי הוא במקום כהן גדול, המתעסק בעבודה לכפר על העם, כי התפלות במקום תמידין תקנו, וכיון שכן, כמה מהעונש יכול להגיע לו אם הולך חשכים ואין נוגה לו, דכמה פגם עושה באותה עבודה, והוא כאילו מועל בקדשים ממש, תחת שעל ידו ראוי שיתכפרו הקהל.

ולכן צריך החזון גם כן להיות עיניו פקוחות, להחזיר פנים לארבע רוחות בית הכנסת, לראות אם יש מהמוזן העם מדבר עם רעהו, או אחד מתנמנם, להרים קולו באותו צד כלאחר יד, לעורר או להפסיק מלדבר. וידמה בדעתו כאילו עומד בבית המקדש, עושה העבודה, והיחידים העומדים לפניו הם מאנשים אשר נמצאו במקדש וראו במעשה העבודה, שאם יטעה, יכולים למחותו; שעל ידי כך מטהר רעיוניו, כי מפנה כל מחשבות זרות ומתדבק באהבת הבורא שעומד בפניו, ומדמה בדעתו כאילו בפניו רואה ומשגיח, ובוזה נכנס יראה בלבו להתפלל בכל לבו, ואז תפלתו עולה כריח ניחוח לפני ה' (שבט מוסר לדיב. ועע"ש אות לו).

דף כז

זעל תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש'. מעשה שארע בזמננו, בתרנגול שהיה נגוע במחלת כלבת, ושרט רגלו של אדם, והלה נדבק בכלבת ומת. ויש לעיין האם התרנגול חייב מיתה במקרה כזה; האם מת האדם ע"י כחו או שמא התרנגול אינו אלא כגורם. והלא כלל הוא בדינו 'כמיתת בעלים כך מיתת השור', וכשם שאדם שהמית בגרמא פטור, כך בהמה שהמיתה. אכן נראה שחייב מיתה, שהרי אדם שהשיך נחש בחברו ומת, נחלקו תנאים אם הפעולה מתייחסת לאדם המשיך וחייב אם לאו, אבל כלפי הנחש אין מחלוקת שהפעולה מתייחסת אליו. אלא שיש מקום לחלק בין ארס נחש הממית במהרה, לכלבת שאינה ממיתה אלא לאחר זמן. והמדביק חברו במחלת איידס, יש לומר שפטור מדין רוצח, כי המחלה ממיתה לזמן ארוך מאד, ואינו מת אלא אם חלה במחלה אחרת, שעל ידי האיידס אין לגוף כח להילחם כנגד אותה מחלה, ואפשר שזה נחשב כגרמא. ובפרט שאינו מוכרח שימות, כי אפשר שלא יחלה כלל. ואף על פי שהמכה את חברו ומת אפילו לאחר כמה שנים – נהרג, מכל מקום המכה מתחילה מיד, אבל כלבת וכדומה אינה מתחלת אלא לאחר ששה שבועות מהנשיכה. וצ"ע (מהגרז"נ גולדברג שליט"א)

'שמע מינה עד ועד בכלל. שמע מינה'. כבר כתב רש"י (כו סע"ב) שרק 'עד' דרבי יהודה משמעו עד בכלל, ולא 'עד' דרבנן.

אכן כך היא שיטתו של רבי יהודה בשאר מקומות בפירושי 'עד' שבמקראות, עד בכלל – כפי שהראה בספר משך חכמה (בשלח יד, כח) ממנחות סח ומגטין ח. וע"ע במש"כ שם.